

Í hesi greinarøð, sum er í 10 pørtum, skriva vísindafólk á Fróðskaparsetri Føroya um evni, tey granska.

FRÓÐSKAPARSETUR
FØROYA

ERLING ISHOLM
adjunktur í søgu

VITAN & VÍSINDI

PLØYEN

TOLDI IKKI LUKTIN Í HAVN

EIN **RAMUR** LUKTUR AV **ROTNUM** SEIÐI HEKK Í **LUFTINI**, TÁ IÐ **CHRISTIAN PLØYEN** Í 1830 KOM TIL **HAVNAR** AT VIRKA SUM **FÚTI**. HAVNARFÓLK BLAKAÐU **SEIÐAHØVD** BEINT ÚT Í **TÚN** ELLA Í **KØSTIN**. FYRI EIN **UNGAN** MANN VIÐ **GÓÐARI** ÚTBÚGVIÐING ÚR **FRAMKOMNA** KEYPMANNAHAVN **BOÐAÐI** LUKTURIN AV **ROTNUM** SEIÐI FRÁ **EINUM** TILAFTURSKOMNUM **SAMFELAG**. TA STØÐUNA **SETTI** HANN SÆR FYRI AT **BROYTA**

Pløen kom til Havnar á fyrsta sinni 20. apríl 1830, eftir at hann 2. februar varð útnevndur til fúta í Føroyum. Fútastarvið kom heldur óvæntað, tí hann var bara 27 ára gamal. Men nú ráddi um at bera skjótt at. 1. mars segði hann upp á Selskabet for Efterslægtens Realskole, og 21. mars skrivaði Pløen kongi bræv, har hann søkti um at sleppa at giftast, uttan at tað hevði verið lýst av prædikustólinum. Stutt eftir giftist hann heima við hús við Emmu Theodoru Manting.

Sum fúti kundi Pløen við at seta plakat upp í býnum kunngerar reglur av ymiskum slag, sum havnarfólk skuldu halda seg til. Tey sjei árin, Pløen var fúti, gjørdi hann nakrar slíkar plakatar, og tær hava allar sína søgu at siga um lívið í Havn í 1830-árunum. Fimm av hesum plakatumum snúðu seg um at bota um reinførið í býnum.

Luktur heilsuskaðiligur

Ein av plaktunum varð kunngjørd 17. juli 1831. Heitið á henni var: »Placat angaaende hovederne af Seien«. Plakatin staðfesti, at tað var vanligur siður í Havn at blaka høvd av seiði á gøtuna ella á tann fyrsta og besta køstin. Hesin siður hevði við sær, at ein ótolandi luktur legði seg um býin, og slíkur luktur var »skadelig for Sundheden«.

Fyri at koma hesum heilsuvandanum til lívs ásetti fútin, at øll skuldu blaka høvdini á sjógv, og tað skuldi gerast so langt burturi, sum til bar. Tann, sum helt áfram at kasta høvd út í tún ella í køstin, fekk bót. Harumframt ásetti Pløen, fyri at leggja áherðslu á álvaran í málinum, at um komið varð fram á seiðahøvd uttan fyri eini hús ella í køstinum, skuldi tann, sum átti húsið ella køstin, ábyrgdast fyri tað. Eigarin kundi snúgva sær undan ábyrgdini, um hann vísti á rætta brotsmannin.

H e n d a plakatin passir væl inn í breiðari evropeiska søgu. Siðurin at blaka burturkast frá sær á gøtuni var ikki serføroyskur, tí tað varð

gjørt alla staðni í Evropa. Við ídnaðarkollveltingini kom ordilig ferð á miðsavningina, og fólkatalið í býnum vaks við rúkandi ferð.

Saman við fólkatalinum vuksu trupulleikarnir við vantandi reinføri í stóru býnum, og fólk í hópatali doyði av kolera, tyfus, gulum fepuri og øðrum sjúkum.

Bakteriur og virus vóru ókend fyrbrigdi. Í staðin var vanliga fatanin, at ramur luktur var orsök til, at hesar sjúkur smittaðu so illa. Henda hugsanin verður á læknamáli nevnd miasma. Í orðingini á plakatin hjá Pløen sæst, at hann var ávirkadur av hugsanini um, at luktur hevði smittandi sjúku við sær.

Christian Pløen var millum tiltiknastu dansku embætismenninar í 19. øld. Eftir fútatíðina var hann amtmaður frá 1837 til 1847, og sostatt hevði hann stóra ávirkan á føroyska samfelagið í 17 ár. Henda ávirkanin verður í lètuni kannað, men fyrst kunnu vit í hvussu er staðfesta, at hann tók fyrstu avgerandi stigini fram móti tí reina og fríða Tórshavnar býi, sum øll eru so stolt av í dag.

Markaði Havnar

Plakatin við seiðahøvdunum var ikki tann fyrsta, sum Pløen kunngjørdi í royndunum at bota um reinførið í Havn. 16. desember árið fyrri, í 1830, kunngjørdi hann eina plakat um ána. Á plakatin skilst, at havnarfólk vaskaðu klæði, ull og fisk í ána, og har arbeiddu tey eisini skinn og annað, og kúratúr endaðu sínar dagar við at bløða út í ána.

Endamálið við plakatin var, at havnarfólk skuldu kunna fáa reint vatn, sum var sunt at drekka. Pløen fekk tí ein jarnsmið at smíða eitt M, og tað merkið varð sett á tann stóra steinin, sum stóð í ána beint áráka húsini hjá Johannes Djurhuus. Plakatin ásetti, at alt dálkandi arbeiði skuldi gerast sunnan fyri M'íð, so reint drekkivatn fekkst norðan fyri tað. Varð henda ásetingin brotin, var bótin 1 mark, men hon tvífaldaðist fyri hvørt brotið. Sostatt kundi tað gerast dýrur óvani at dálka ána norðan fyri markið, og betri gjørdist tað ikki av, at foreldur og húsbøndur høvdu ábyrgd av børnum og tænastrólkum sínum.

Í 1832 varð nýggj niðara brúgv gjørd tvørtur um Havnará, og hana vildi Pløen verja. Hann kunngjørdi tí 14. september eina plakat nevnd »Placat ang. den nye Træbro«. Plakatin setti forboð móti at leggja klæði, skinn og